

Mustafa Genç, Sünnet- Vahiy İlişkisi (İstanbul: Beka Yayıncılık, 2015), 512 sayfa, ISBN: 9786054041466

Kitap
Tanıtımı
Book
Review

Sümeýra Koçer

Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı
Masters Student, Selcuk University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Hadith
Konya, Türkiye
✉ smyr.kcr97@gmail.com <https://orcid.org/0000-0001-8113-1747>

Yazar
Author

Koçer, Sümeýra. "Mustafa Genç, Sünnet- Vahiy İlişkisi". Tevlat 3/2 (2022), 383-390.
 <https://doi.org/10.53352/tevat.1210534>

Atıf
Cite as

Received / Geliş Tarihi: 2022-11-26 ISSN: 2687-4849 e-ISSN: 2757-654X
Accepted / Kabul Tarihi: 2022-12-15 www.tevat.com

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Yayıncı/Published by: Selçuk University, Faculty of Islamic Studies/ Selçuk Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi.

Bilgi
Info

Mustafa Genç, *Sünnet- Vahiy İlişkisi*, (İstanbul: Beka Yayıncılık, 2015), 512 sayfa, ISBN: 9786054041466

Sünnet- vahiy ilişkisi kaynak, bağlayıcılık ve eşdeğer nazarında tartışılan konulardandır. Yaratan ile yaratılan arasındaki iletişimin şekli olan vahiy, peygamberler aracılığı ile gerçekleşmektedir. Kur'ân'ın hücceti kabul edilmesine rağmen sünnetin dinin referansı olup olmadığı tartışılmaktadır. Hz. Muhammed (s.a.v) Kur'ân ayetlerini tebliğ, tefsir, tebyin, tatbik etmekle birlikte din alanında da bazı hüküm ve esaslar koymuş, icraatlarda bulunmuştur. Hz. Peygamber'in kararlarındaki yanlıgısı vahyin "tashihiyle", isabetliliği de "teyit/takririyle" karşılanmıştır. Bu yaklaşım, "nübüvvet" ve "beşer" arasındaki dengeyi göstermektedir. Kur'an'da Hz. Peygamber'e hem kitap hem de hikmet verildiği bildirilmiştir. Hz. Peygamber ve sahabiler de ikisinin arasını ayırmamış birbirine muadil görmüşlerdir.

Özet | **Anahtar Kelimeler:** Hadis, Vahiy, Sünnet, Nübüvvet, Beşer

384

Tevilat 3/2 (2022)

The Sunnah-revelation relationship is one of the issues discussed in terms of source, binding and equivalent. Revelation, which is the form of communication between the creator and the creature, takes place through prophets. Although the proof of the Qur'an is accepted, it is debated whether the sunnah is the reference of religion. While the Prophet Muhammad (pbuh) communicated, interpreted, and applied the verses of the Qur'an, he also put some rules and principles in the field of religion and performed actions. The Prophet's mistake in his decisions was met with the "correction" of the revelation, and the accuracy with the "confirmation". This approach shows the balance between "prophecy" and "human". In the Qur'an, it is reported that the Prophet was given both the book and wisdom. The Prophet and the Companions did not distinguish between the two and saw them as equivalent to each other.

Abstract | **Keywords:** Hadith, Revelation, Sunnah, Prophethood (Nubuwwah), Human

Allah ile insanlar arasında iletişim dili olan vahye, insanoğlu ilk peygamber Hz. Adem'den son resul Hz. Muhammed'e (s.a.v.) kadar muhatap olmuştur. Rahman, seçkin elçiler vasıtasıyla kullarına ilahî mesajını iletmiştir. Son kitap Kur'ân'ın hücceti kabul edilmesine rağmen sünnetin dinin referansı olup olmadığı tartışılmaktadır. İslam uleması da sünnetin vahiy ile ilişkisini gündem etmiş, muhtelif fikirler beyan etmiştir. Sünnetin mahiyetini, kadrini ve mevkiisini belirleme açısından ulemanın icra ettiği münakaşa yersiz ve değersiz değildir.

Allah'ın elçilerinin kavil ve fiilleri, vahyin nuruyla aydınlanmış yol haritalarıdır. Çünkü peygamberlerin tavır ve tutumları, Müslüman

davranışının standardına müsavidir. Beşerî planda tebliğ erişmenin tek çaresi Rahman'ın elçilerinin rehberliğinde ilerlemektir. Hz. Muhammed (s.a.v.), Kur'ân ayetlerini tebliğ, tefsir, tebyin, tatbik etmekle birlikte din alanında da bazı hüküm ve esaslar koymuş, icraatlarda bulunmuştur. O halde Hz. Peygamber'in hüküm koyma, emir-nehîy kabilinden talimatlarının dayanağı ne olabilir? Allah'ın Resulünün bu talimatları Kur'ân dışında bir vahye mi yoksa rey ve içtihadına mı dayanıyordu?

Vahiy, Kur'ân gibi her zaman formel yapıyı haiz olmamıştır. Ayrıca sadece lafza değil manaya dayanan vahiy de mevcuttur. Vahiy yalnızca Kur'ân ile sınırlandırmak ve sünneti göz ardı etmek doğru bir düşünce değildir. Çünkü Şûrâ Sûresi 51. ayette *“Allah, bir insanla ancak vahiy yoluyla yahut perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip, izniyle ona dilediğini vahyeder. Şüphesiz O yücedir, hüküm ve hikmet sahibidir”* buyrulmaktadır. Bu ayet vahyin tek bir biçimde gelmediğini bilakis Cebrael haricinde rüyâ, ilhâm, kalbe ilkâ gibi yollardan da gelebileceğine işaret etmektedir. Bundan dolayı menba, bağlayıcılık ve eşdeğer nazarında Kur'ân yahut Kur'ân haricinde olması vahiy farklı kılmaz.

Yukarıda bahsettiğimiz konuları irdeleyen Mustafa Genç, Sünnet-Vahiy ilişkisi adlı eserini üç ana bölümden oluşturmuştur. İlk bölümde sünnet ve vahiy kavramlarına dair bir çerçeve çizmiş, sözlük ve terim anlamları arasında yoğun bir ilişkinin olduğunu beyan etmiştir. Yazar, sünnet kavramında muhaddislerin tanımını esas alarak itikad, ibâdet, muâmelat ve ahlâk gibi alanları kapsayacak şekilde en geniş anlamıyla kullanmış; sünnetin, Kur'ân dışında bir olgu olarak değerlendirildiğini ön plana çıkartmıştır. Yazar, sünnetle aynı manada kullanılan “hadis” kavramı içerisinde mevkuf ve maktu hadisleri de bu kavramsal çerçeve etrafında değerlendirmiştir. Yazara göre bunlar akıl ve içtihadı açık değil Hz. Peygamber'in takririne bağlıdır.

Vahyin sözlük ve terim anlamları arasındaki ilişki, Hz. Peygamber'e gelişi, muhtevası itibarıyla (metlûv-gayr-ı metlûv, zâhir-bâtın, haff-celî) gibi ayrımları ele alınmış ve mahiyeti üzerinde durulmuştur. Yazar, vahy-i metlûv ve gayr-i metlûv tasnifinin (birebir ibare şeklinde olmasa da) zannedildiği gibi sonradan zuhur etmeyip, bunu ilk kullananın Hz. Âişe (ö. 58/678) olduğunu İmam Şâfi'ye (ö.204/820) kadar götürmenin isabetli olmadığını iddia etmiştir. Sünnetin Kur'ân dışında bir olgu olmasından hareketle ulema, “sünnet=gayr-i metlûv vahiy/ vahy-i bâtin” gibi aynileştirmeler yapmıştır. Sünnetin oluşumunda vahyin, inşâ edici ve belirleyici tek faktör olduğu beyan edilmiştir.

İkinci bölümde sünnet-vahiy ilişkisinin tarihî kökenlerine dair, Goldziher'in iddialarının gerçeklik yönü işlenmiştir. Goldziher, sünnetin

vahye dayanmasını, Yahudilerin şifahî Tevrat geleneğini taklit etmek olarak telakki etmektedir. Hakikatte ise bu durum Yahudilerin kendi kutsal kitaplarını tahrifiyle ilgilidir. Sözlü Tevrat'ın sünnete, dolayısıyla sünnetin vahiyyle ilişkisine benzetilmesi sahih değildir.

Hız. Peygamber'e istişareyi emreden ayetler ve bir davranışının menşeinin vahiy mi yoksa kendi içtihadı mı olduğuna dair sorulan sualler, sünnet-vahiy ilişkisinin "boyutları" mevzunda muhtelif yaklaşımlara zemin oluşturmuştur. Bu çerçevede mevzu, a) sünnetin vahiyyle hiçbir ilişkisi yoktur b) sünnet bütünüyle vahiy mahsulüdür c) sünnette Hız. Peygamber'in hem vahye hem de kendi içtihadına dayanan unsurlar vardır şeklinde üç başlıkta değerlendirilmiştir.

Sünnetin vahiyyle ilişkisini reddedenlerin arka planında "sünnet inkarcılığı" ve mahza Kur'ân ile yetinme düşüncesi bulunmaktadır. Bu ekol Hind kıtasında Kur'âniyyûn (Ehl-i Kur'ân) olarak tanınmaktadır. Allah Resulünün "peygamberlik" vasfını göz ardı ederek onu sıradan bir insan konumuna indirgeme çabaları da mevcuttur. Yazara göre Kur'ân'ın mahza kendisi Kur'ân haricinde vahyin mümkün olduğuna dair deliller getirmektedir. Onda peygamberlere kitapla birlikte hikmetin verildiği ve hikmetten kastın da sünnet olduğu beyan edilmiştir. Dolayısıyla "sünnetin vahiyyle hiçbir ilişkisi yoktur" iddiasının mantıkî bir zemini yoktur. Bu akım sahipleri muhaddislerin sünnet tanımından değil de sünnetin 'şer'i delil' anlamından hareket ederek iddialarını delillendirmişlerdir. Yazar bu bapta yedi iddiayı zikrederek tahlil etmiş ve iddiaları cevaplandırmıştır. (s.119-160)

Bu iddialar şöyledir:

- 1- Kur'ân ayetleri çerçevesinde Hız. Peygamber Kur'ân haricinde Allah ile vahiy veya ilham türünden bir iletişim kurabilir fakat bunların muayyen konularla sınırlı ve mevziî bir durum sayılması daha isabetlidir.
- 2- Kur'ân 'her şeyin açıklayıcısı'dır. Dolayısıyla Peygamber, vahyin bir parçası değil, Allah'tan gelen vahiy insanlara bildiren bir elçidir.
- 3- Yalnızca Kur'ân'la yetinme düşüncesinden hareketle Kur'ân'ın uygulanması için onun dışında bir vahiy gerekli değildir.
- 4- Sünnet eğer dinde bir niteliğe sahip olsaydı, Hız. Muhammed (s.a.v.) "Benden, Kur'ân'dan başka bir şey yazmayın" hadisini irad etmezdi.

- 5- “Bana Kur’ân /Kitap ve onun bir benzeri verildi” hadisine ilk bakışta zıt gibi görünen başka rivayetler öne sürülmekte ve söz konusu hadisin asılsız olduğu vurgulanmaya çalışılmaktadır.
- 6- Hadisler Kur’ân gibi kat’î değildir zira hadisler zan ifade ederler. Zan üzerine de din bina edilmez.
- 7- Vahyin standardı için sünnet yetersiz kalmaktadır.

İfrat seviyesindeki düşüncelerin muhalifinde tefritin olmaması mümkün değildir. Sünneti reddeden tarafın karşısında sünnetin müdafaasını yapan diğer bir akımın olmaması tasavvur edilemez. Ancak böyle bir görüşün kimler tarafından ve hangi gerekçelerle savunulduğu, gerçek anlamda tarihî bir vakia olup olmadığı tetkik edilmelidir. Sünnetin tamamının vahiy mahsulü olduğu görüşünü savunanların “tamamından” kasıtlarının ne olduğu beyan edilmelidir. Bu fikir sahipleri, Hz. Peygamber’in söz ve fiillerinde, beşerî inisiyatif yahut rey ve içtihadını kabul etmemektedir. İbn Hazm bu görüşün savunucularından kabul edilmekle birlikte bu düşünceyi benimseyip benimsemediği kuşkuludur. Yazar, bu babda altı delil sunmuştur. Bu delillerden bir kısmı ayet, bir kısmı hadis temellidir. (s. 160-206)

- 1- “O, hevasından konuşmaz; o, ancak vahyedilen bir vahiydir.”
- 2- “Ben ancak bana vahyedilene uyarım.”
- 3- “Biz sana bu zikri (Kur’ân’ı), kendilerine indirilene insanlara açıklayasın diye indirdik. Umulur ki düşünüp öğüt alırlar” ayetleri delil olarak sunulmuştur.
- 4- “Erike” ismiyle meşhur olan hadiste “Dikkat edin! Bana Kur’ân ve onun bir benzeri/dengi verildi” ibaresidir.
- 5- “Yaz! Allah’a yemin olsun ki şu ağızdan ancak hak söz çıkar.”
- 6- “Ben ancak bana söyleneni söylüyorum” hadisleri argüman olarak sunulmuştur.

Sünnet-vahiy ilişkisi münakaşalarında üçüncü görüş, sünnette hem beşerî ve içtihadî esasların hem de vahye dayanan unsurların varlığını savunan görüştür. Bu görüşün kabulünü Hz. Peygamber dönemine kadar götürebiliriz. Sahabenin Hz. Peygamber’e “Ey Allah’ın Resülü! Bu bir vahiy mi, yoksa senin reyin ve kanaatin mi?” suali bu tezi desteklemektedir. Tabiîn alimlerinden Şa’bî (ö. 104/722) ve Şâfiî bu görüşün savunucuları arasındadır. Hz. Peygamber’in sünnetinde içtihadı ve beşerî unsurların varlığına dair öne sürülen delillerin, ekseriyetle Hanefi usulcülerinin eserlerinde bulunduğu tespit edilmiştir. Yazar bu bölümde de yedi delil incelemiştir. (s. 219-238)

- 1- İstinbat ve içtihad kavramları

- 2- Kıyas delili
- 3- Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman'ın içtihatları
- 4- Şûrâ ilkesi
- 5- "İnsanlar arasında Allah'ın sana gösterdiği şekilde hükmedesin diye sana Kitap'ı indirdik" ayeti
- 6- Hz. Peygamber'in bazı içtihatlarını tashih eden ayetler
- 7- Sünnette içtihadî unsurların varlığına delil olan bazı hadisler incelenmiştir.

Sünnetin bir kısmının vahye, bir kısmının da Hz. Peygamberin içtihadî ve beşerî özelliklerine dayandırılması kabul zorunluluğunu gerektirmektedir. Hz. Peygamberin içtihatlarında yanılabilmesi onun beşer olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sehiv vahiy ile tashih edilerek hak tezahür ettirilmiştir. Netice olarak Hz. Peygamber'in beşerî tutum ve davranışları vahyin denetim ve gözetimindedir.

Yazar üçüncü bölümde sünnet-vahiy ilişkisinin nitelik ve boyutlarını ele almıştır. Birinci bölümde sünnet-vahiy ilişkisinin kavramsal çerçevesini çizmiş, ikinci bölümde sünnetin bir kısmının vahye, bir kısmının da Hz. Peygamber'in içtihadî ve beşerî özelliklerine dayandırılmasını kabul ederek son bölümde bu tercihini pratiğe dönüştürmeye gayret etmiştir. Sünnet-vahiy ilişkisinin temelleri özü itibarıyla Hz. Peygamber'in nübüvvetine imandır. Zira vahiy olgusu peygamberler ile tasavvur edilebilir. Diğer bir temel de Kur'ân'ın sünnete bahşettiği değerdir. Allah, Hz. Peygamber'e itaati mükelleflere mecbur kılmıştır. Vahiy mutlak bir olgu olarak bütündür. Bundan dolayı Hz. Peygamber ve sahabiler ikisinin arasını ayırmamış birbirine muadil görmüşlerdir. Metlûv ve gayr-ı metlûv vahiy olguları, sünnetin teşekkülünde eşdeğer bir güce ve bağlayıcılığa sahiptir. Bu nedenle vahiy, birinci derecede sünneti inşâ eden ve belirleyen bir unsurdur.

"Sünnet-vahiy ilişkisi" tanımını açısından, beşerî/içtihadî faktörlerin neyi ifade ettiği izaha muhtaçtır. Bu ilişkisinin nitelik ve boyutlarına dair bütüncül tasnifi ortaya koyabilmek maksadıyla İbn Kuteybe, Pezdevî, Serahsî, Şah Velîyullah ed-Dihlevî, Mevdûdî, Mennâu'l-Kattân ve Abdülganî Abdülhâlık gibi ulema tasniflerde bulunmuştur. Yazarın tercih ettiği tasnif ise şu şekildedir:

- 1- Mutlak manada vahye delâletinin doğrudan veya zorunlu olması bakımından sünnet.
- 2- Neticesi itibarıyla vahye dayanan sünnet. (Başlangıç açısından vahyin doğrudan müdâhil olmadığı meselelerde veya mevcut vahyin istikrâna dayanan alanlarda yahut vahyin delâletinin

kesin olmadığı yerlerde, Hz. Peygamber'in beşer'i tercih, re'y ve içtihat sûretinde sâdır olan her türlü söz, fiil ve takririn, sonuç bakımından vahyin tashih (düzeltme) yahut teyit/takririyle (destek/onay) anlam ve değer kazandığı sünnet.)

Hız. Peygamber'in doğrudan vahyin mesajlarını esas alan içtihatlarıyla, vahye muhalif olmayan görüş ve beyanları vahyin kapsamında değerlendirilebilir. Yazar, doğrudan vahye delalet etmesi açısından sünnet kısmında, Hz. Peygamber'in metluv vahye istinaden söylediği hadisleriyle gayr-ı metluv vahye dayanarak inşa ettiği sünneti değerlendirmiştir. Gayr-ı metluv vahye isnaden inşa ettiği sünnette de kudsî hadisler ve vahye delaleti açık olan Cebrail, ilham, kalbe ilkâ ve rüyâ gibi vasıtalarla gelen mesajları tespit etmiştir. Vahye delaletin zorunlu olduğu kısımda ise bu durumun Kur'ân vahyinden daha çok Kur'ân dışı vahiyile ilgili olduğunu bildirmiştir. Nitekim Allah'ın, bir mesajı metluv yahut gayr-ı metluv şekilde inzal etmesi kendi iradesine bağlıdır. Müellif, Hz. Peygamber'in bir kısım hasâisiyle ilgili hadislerin yanında gayb ve ibadetlerle alakalı rivayetleri örnek olarak zikretmiştir.

Neticesi itibariyle vahye dayanan sünnet ise, Hz. Peygamber'e vahyin nazil olmadığı veya delaletinin kat'î olmadığı vaziyetlerdeki beşerî kanaat, re'y ve içtihatları yine vahiyile ilişkisi münasebetinden değerlendirilmiştir. Hz. Peygamber'in kararlarındaki yanılıgısı vahyin "tashihiyle", isabetliliği de "teyit/takririyle" karşılanmıştır. Bu yaklaşım, "nübüvvet" ve "beşer" arasındaki muvazeneyi göstermektedir.

Sünnet-vahiy ilişkisi mahiyeti bakımından sünnetin "membasına" yöneliktir. Fakat nitelik ve boyutu itibariyle vahyi bütün şart ve durumlarda farz yahut haram hükmünde telakki edip evrensel olduğunu iddia etmek doğru değildir. İslam'a göre mükellefin sorumlu olduğu teklifi hükümler farz, haram, mekruh, mendup ve mubah olmak üzere beş muhtelif zümreye ayrılmaktadır. Buna göre sünnetin her unsurunun da bir "farz yahut haram"a müsavi olduğu düşünülmemelidir. Sünnetteki her amilin mutlaka evrensel olması elzem değildir. Zira vahyin, evrensel bir sünnet unsurunu takrir etmesi kadar, yerel ve tarihsel olan bir faktörü tasdik etmesi de tabiidir.

Sünnet ve vahiyile ilgili makaleler yazılmış olsa da yazardan daha önce doktora düzeyinde herhangi bir eser kaleme alınmamıştır. Yazar, sünnet-vahiy ilişkisi konusunda detaya inilmemesinin sebebini şu şekilde açıklamaktadır:

"Sünnet-vahiy ilişkisi konusunu, hadis ilimleri ve terimleri gibi hadis ilminin bir meselesi olarak telakki edilmektedir. Bilindiği gibi hadis ilim ve terimleri, geçmişten günümüze kadar yazılan her usûl kitabında, bazen aynı ifade

kalıplarıyla nakledilecek ölçüde ele alınır. Bunun gibi özellikle son dönemlerde hadis/sünnete dair yazılan eserlerin vazgeçilmez başlıklarından biri de sünnet-vahiy ilişkisi olmuştur. O itibarla hakkında çok şey söylenmiş olmasına rağmen bütün ayrıntı ve mülahazalarıyla incelenmemiş olması gayet normaldir.”

Yazar, birinci ve ikinci bölümün akabinde değerlendirmeler yapmış, son bölümün nihayetinde sonuç ekleyerek kitabın tamamını özetlemiştir. Eser akademik bir dille ve akıcı bir üslûpla kaleme alınmıştır. Fakat üçüncü bölümdeki alt başlıkların fazlalığı ve bazı başlıkların birbirine yakın manalar barındırması konunun anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. (Doğrudan ve zorunlu olarak vahye delalet eden sünnet (s. 290), vahye delaletinin zorunlu olması bakımından sünnet (s. 321)

Eserin konusunun sınırlandırılmayacak kadar geniş olması çalışmayı zor kılan yanlarındanndır. Yazar, tespit ettiği başlıkları kendi tezine hizmet edecek şekilde öz olarak vermiştir. Bu eserin bütün başlıklarının muhkem bir şekilde tezahür ettirilmesi gerekmektedir.

Sünnet-vahiy ilişkisi etrafındaki görüş ayrılıklarının delilleriyle birlikte sunulması ve bu ilişkisinin temellendirilmesi alana en büyük katkısıdır. Netice itibariyle sünnetin kaynaklık değeriyle ilgili spesifik araştırmalarda istifade edilecek teknik bir eser olduğunu mülhaza etmekteyiz.

